

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО**

Кафедра економіки і бізнесу

ПОГОДЖЕНО

Гарант ОПП «Туризм»
професор Ірина КОЛОКОЛЬЧИКОВА

«__» _____ 2023 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки і бізнесу

доцент Лариса БОЛТЯНСЬКА

«30» серпня 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Стратегії сталого розвитку»

для здобувачів ступеня вищої освіти «Магістр»
зі спеціальності 242 «Туризм і рекреація»
за ОПП «Туризм»

(на основі ступеня вищої освіти «Бакалавр»)
факультет економіки та бізнесу

2023 – 2024 н. р.

Робоча програма навчальної дисципліни «Стратегії сталого розвитку» для здобувачів ступеня вищої освіти «Магістр» зі спеціальності 242 «Туризм і рекреація» за ОПП «Туризм» (на основі ступеня вищої освіти «Бакалавр»).
Запоріжжя, ТДАТУ, 2023 - 15 с.

Розробник: д. е. н., професор Тетяна ЯВОРСЬКА

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри економіки і бізнесу

Протокол № 1 від «30» серпня 2023 року

Завідувач кафедри економіки і бізнесу

к. е. н, доцент Лариса БОЛТЯНСЬКА

Схвалено методичною комісією факультету економіки та бізнесу для спеціальності 242 «Туризм і рекреація» ступеня вищої освіти «Магістр» за ОПП «Туризм» (на основі ступеня вищої освіти «Бакалавр»)

Протокол від №1 від 4 вересня 2023 року

Голова, доцент Юлія ВОРОНІНА

«04» вересня 2023 року

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів - 5	Галузь знань: 24 «Сфера обслуговування»	Обов'язкова	
Загальна кількість годин – 150 годин	Спеціальність: 242 «Туризм і рекреація»	Курс	Семестр
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Тижневе навантаження: аудиторних занять – 2,4 год. самостійна робота здобувача вищої освіти – 12,6 год.	Ступінь вищої освіти: «Магістр»	Вид занять	Кількість годин
		Лекції	8 год.
		Лабораторні заняття	-
		Практичні заняття	16 год.
		Семінарські заняття	-
		Самостійна робота	126 год.
		Форма контролю: екзамен	

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення дисципліни “Стратегії сталого розвитку” є використання міждисциплінарного і системного підходу до вивчення основних проблем взаємодії людини і навколишнього середовища з точки зору принципів і стратегій прогресивного розвитку суспільства з врахуванням потреб майбутніх поколінь.

Завданнями курсу є отримання студентами знань щодо поняття про сталий розвиток; мети, завдання та принципів забезпечення сталого розвитку; основних напрямів державної політики щодо забезпечення сталого розвитку населених пунктів; соціальні, екологічні, економічні передумови стійкості регіонів; індикаторів та індексів сталого розвитку. Студенти мають вміти виявляти пріоритети сталого розвитку; розробляти стратегії сталого розвитку; визначати екологічні, економічні та соціальні індикатори сталого розвитку; здійснювати моніторинг індикаторів сталого розвитку.

Результати навчання (з урахуванням soft skills).

Інтегральна компетентність. Здатність розв’язувати складні задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері туризму і рекреації.

Загальні компетентності.

ЗК1 здатність до організації, планування, прогнозування результатів діяльності;

ЗК2 здатність вести професійну діяльність у міжнародному та вітчизняному середовищі;

ЗК3 здатність спілкуватися іноземною мовою;

ЗК4 здатність розробляти проекти та управляти ними;

ЗК5 здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт;

ЗК6 здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

ЗК7 здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

Фахові компетентності.

ФК1 здатність застосовувати у професійній діяльності категорійно-термінологічний апарат, концепції, методи та інструментарій системи наук, що формують науковий базис туризму та рекреації;

ФК2 здатність планувати і виконувати наукові та прикладні дослідження у сфері туризму та рекреації;

ФК3 здатність до управління туристичним процесом у публічному секторі, в туристичній дестинації, туристичному підприємстві на різних ієрархічних рівнях;

ФК4 здатність організовувати діяльність та співпрацю суб’єктів регіонального, національного та міжнародного туристичних ринків на засадах сталого розвитку з урахуванням світового досвіду;

ФК5 здатність оперувати інструментами збору, обробки інформації, аналізувати та управляти туристичною інформацією;

ФК7 здатність до аналізу, прогнозування, планування бізнес-процесів та геопросторового планування у сфері туризму та рекреації;

ФК7 здатність розробляти та впроваджувати інновації в діяльності суб'єктів туристичного ринку.

Програмні результати навчання.

РН4 проводити аналіз геопросторової організації туристичного процесу, проектувати його стратегічний розвиток на засадах сталості;

РН8 управляти процесами в суб'єктах індустрії туризму та рекреації на різних ієрархічних рівнях, які є складними, непередбачуваними і потребують нових стратегічних підходів;

РН11 вільно спілкуватися державною та іноземною мовами усно і письмово для обговорення професійних проблем, презентації результатів досліджень та проектів у сфері туризму і рекреації;

РН12 аналізувати, формулювати і реалізовувати національну та регіональну туристичну політику, вдосконалювати механізми управління туристичними DESTИНАЦІЯМИ на національному, регіональному та локальному рівнях;

РН13 розробляти бізнес - проекти розвитку суб'єктів індустрії туризму, враховуючи інноваційні технології та особливості регіональної туристичної політики;

РН14 оцінювати вплив макросередовища на розвиток суб'єктів індустрії туризму та застосовувати творчий підхід до вдосконалення туристичного продукту, управління туристичними DESTИНАЦІЯМИ на національному, регіональному та локальному рівнях.

Soft skills:

- комунікативні навички: письмове, вербальне й невербальне спілкування; вести суперечки і відстоювати свою позицію, спілкування в конфліктній ситуації; навички створення, керування й побудови відносин у команді;

- лідерські якості: уміння донести до фахівців і нефахівців основні відомості про глобальні екологічні проблеми людства – ресурси і розвиток, антропогенні впливи на біосферу; сутність та основні поняття і принципи концепції сталого розвитку;

- гнучкість і адаптивність: здатність об'єктивно оцінювати якісні і кількісні критерії стійкості розвитку і моделювання розвитку суспільства; економічні, соціально-політичні, екологічні та етичні проблеми розвитку; проблеми прийняття управлінських рішень;

- особисті якості: креативне й критичне мислення; етичність, чесність, терпіння, повага до навколишніх.

Міждисциплінарні зв'язки з урахуванням структурно-логічної схеми ОПП «Туризм».

Перелік навчальних дисциплін, вивчення яких у подальшому базується на матеріалі освітньої компоненти ССР: «Моделювання соціально-економічних систем», «Інновації у соціально-економічних системах», навчальна практика з управління якістю в туризмі.

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Тема 1. Концептуальні засади сталого розвитку [1, 4, 5, 8].

Визначення і сутність сталого розвитку. Історія формування концепції сталого розвитку. Завдання і головні принципи переходу до сталого розвитку.

Тема 2. Принципи забезпечення сталого розвитку [2, 6].

Умови прогресивного розвитку соціально-економічних систем. Принципи забезпечення екологічної стійкості, екологічних цілей та екологічної мотивації. Зміна клімату як одна з основних проблем для людства. Принципи впровадження сталого розвитку в різних сферах.

Тема 3. Індикатори та індекси сталого розвитку [2, 4, 5, 6].

Основні економічні індикатори: процент росту ВВП; покращення режиму харчування людей; середній процент використання природних ресурсів на одного мешканця.

Основні економічні, соціальні індикатори та індикатори довкілля: демографічні показники, середня тривалість життя і грамотність населення; процент зменшення безробіття; доступ до санітарних послуг; індекс людського розвитку.

Індикатори споживання енергії; індикатори випущених відходів; процентне співвідношення території, що захищається для підтримки біологічного розмаїття, до поверхневої території.

Тема 4. Глобальні Цілі сталого розвитку 2030 [1, 3].

Ціль 1. Подолання бідності. Ціль 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства. Ціль 3. Міцне здоров'я і благополуччя. Ціль 4. Якісна освіта. Ціль 5. Гендерна рівність. Ціль 6. Чиста вода та належні санітарні умови. Ціль 7. Доступна та чиста енергія. Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання. Ціль 9. Промисловість, інновації та інфраструктура. Ціль 10. Скорочення нерівності. Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад. Ціль 12. Відповідальне споживання та виробництво. Ціль 13. Пом'якшення наслідків зміни клімату. Ціль 14. Збереження морських ресурсів. Ціль 15. Захист та відновлення екосистем суші. Ціль 16. Мир, справедливість та сильні інститути. Ціль 17. Партнерство заради сталого розвитку.

Тема 5. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року [1, 4, 6, 7].

Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна». Цілі сталого розвитку, адаптовані для України (2015–2030 роки). Національні завдання ЦСР. Законодавча база з питань розроблення стратегічних та програмних документів розвитку регіонів (областей) та територіальних громад в Україні.

Особливості екологічної політики України в контексті сталого розвитку. Умови забезпечення сталого розвитку населених пунктів. Головні аспекти переходу до сталого розвитку України. Адаптація Глобальних цілей сталого розвитку до умов України. Стратегія сталого розвитку України.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Тема 6. Еколого-економічні аспекти стратегії сталого розвитку [2, 4, 6]

Економічне зростання і охорона навколишнього середовища. Екологічно орієнтована економіка як складова сталого розвитку. Кіотський протокол та виконання його положень за для сталого розвитку економіки країни. Стратегічні завдання сталого розвитку України у сфері екологічно збалансованого розвитку економіки.

Тема 7. Перспективи формування стратегії сталого розвитку туризму [5,7]

Сталий туризм: основні передумови, концепції та стратегії. Передумови проведення екологізації туристичної діяльності. Вплив туризму на основні компоненти довкілля. Поняття екологізації туризму та її значення для сталого розвитку. Екологізація системи управління туристичною діяльністю в Україні. Основні шляхи проведення екологізації в туризмі.

Тема 8. Стратегії сталого розвитку держав [1, 2]

Центральна роль держави у політиці сталого розвитку. Хронологія сталого розвитку в країнах Європи. Стратегія сталого розвитку ЄС як шлях прогресу, що інтегрує і збалансовує соціальні, економічні і природоохоронні аспекти. Стратегії сталого розвитку в країнах світу.

Тема 9. Стратегії сталого розвитку територіальних громад [1, 9]

Об'єкти, мета та організація сталого розвитку на місцевому рівні. Особливості Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку». Специфічні рекомендації ООН щодо розвитку міст і населених пунктів. Цільові програми як документ сталого розвитку. Управління

соціоекологічною системою територіальної громади. Особливості забезпечення сталого екологічного туризму.

Тема 10. Процес планування місцевого сталого розвитку [1, 2, 9, 10]

Процес планування й підготовки Стратегії сталого місцевого розвитку. Формулювання Стратегії сталого місцевого розвитку. Прийняття рішень щодо стратегії: визначення головної мети (бачення), завдань і пріоритетів, цілей та індикаторів. Впровадження, моніторинг та оцінювання Стратегії сталого місцевого розвитку.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Номер тижня (теми)	Вид занять	Тема заняття або завдання на самостійну роботу	Кількість годин				Бали
			лек	сем	прак	срс	
Змістовий модуль 1.							
Соціально-економічні аспекти сталого розвитку							
1	Лекція 1	Тема 1. Концептуальні засади сталого розвитку	2				
	Практичне заняття 1	Формування стратегії та концепції сталого розвитку			2		3
	Самостійна робота	Опрацювання матеріалів лекції, робота на освітньому порталі, підготовка до участі у виконанні індивідуальних завдань				13	2
2	Практичне заняття 2	Тема 2. Принципи впровадження сталого розвитку у різних сферах			2		4
	Самостійна робота	Опрацювання матеріалів лекції, робота на освітньому порталі, підготовка до участі у виконанні індивідуальних завдань				13	3
	Лекція 2	Тема 3. Індикатори та індекси сталого розвитку	2				
	Практичне	Основні економічні,			2		4

3	заняття 3	соціальні індикатори та індикатори довкілля у сталому розвитку					
	Самостійна робота	Опрацювання матеріалів лекції, робота на освітньому порталі, підготовка до участі у виконанні індивідуальних завдань				13	3
4	Практичне заняття 4	Тема 4-5. Основні Цілі сталого розвитку 2030			2		4
	Самостійна робота	Опрацювання матеріалів лекції, робота на освітньому порталі, підготовка до участі у виконанні індивідуальних завдань				14	2
5,6	Самостійна робота	Підготовка до ПМК 1				10	
	ПМК 1	Теми 1- 5					10
Всього за змістовий модуль 1			4		8	63	35
Σ 75							
Змістовий модуль 2							
Формування стратегій сталого розвитку							
7	Лекція 3	Тема 6. Еколого-економічні аспекти стратегії сталого розвитку	2				-
	Практичне заняття 5	Еколого-економічні аспекти стратегії сталого розвитку			2		3
	Самостійна робота	Опрацювання матеріалів лекції, робота на освітньому порталі, підготовка до участі у виконанні індивідуальних завдань				13	2
8	Практичне заняття 6	Формування стратегій сталого розвитку туризму			2		3
	Самостійна робота	Опрацювання матеріалів лекції, робота на освітньому порталі, підготовка до участі у виконанні індивідуальних завдань				13	2

9	Лекція 4	Тема 9. Стратегії сталого розвитку територіальних громад	2				
	Практичне заняття 7	Управління соціоекологічною системою територіальної громади			2		3
	Самостійна робота	Опрацювання матеріалів лекції, робота на освітньому порталі, підготовка до участі у виконанні індивідуальних завдань				13	2
10	Практичне заняття 8	Тема 10. Планування і підготовка Стратегії сталого місцевого розвитку			2		3
	Самостійна робота	Опрацювання матеріалів лекції, робота на освітньому порталі, підготовка до участі у виконанні індивідуальних завдань				14	2
11, 12	Самостійна робота	Підготовка до ПМК 2				10	
	ПМК 2	Теми 6 - 10					10
Всього за змістовий модуль 2			4		8	63	35
			Σ 75				
Екзамен							30
Всього з навчальної дисципліни			8		16	126	100
			Σ 150				

5. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ № 1

1. Дайте визначення терміну “сталий розвиток” і проаналізуйте його зміст.
2. Дайте характеристику конвенціям Ріо-де-Жанейро (1992). Чому ці конвенції називають базовими для Стратегії сталого розвитку?
3. Хто є автором економічної теорії сталого розвитку? Які її положення?
4. Коли і де було офіційно задекларовано принцип сталого розвитку? Як називався цей документ?
5. Хто і коли запропонував концепцію стабільної економіки? В чому полягала її сутність.

6. В чому полягає стратегічна мета та завдання стратегії сталого розвитку?
7. Назвіть головні принципи стратегії сталого розвитку.
8. Що на Вашу думку є основною проблемою при переході суспільства до сталого розвитку?
9. Прокоментуйте принцип самообмеження в концепції сталого розвитку суспільства.
10. Вкажіть особливості етапів переходу людства до сталого розвитку.
11. Які основні положення Концепції сталого розвитку населених пунктів України.
12. Дайте пояснення всіх властивостей системи.
13. Що таке система, наведіть приклади систем?
14. Якими параметрами характеризується стан системи?
15. Яку подвійну природу має система? Охарактеризуйте кожен з них.
16. Назвіть основні функції системи.
17. Назвіть головні принципи, яким підпорядковуються всі системи.
18. В чому особливості системного підходу і системного аналізу?
19. Чому “принцип скромності” віднесено до ключових?
20. Які визначальні умови необхідні для довготривалого розвитку соціально-економічної системи ?
21. Розкрийте принципи суспільної організації в просторі.
22. Розкрийте принципи суспільної організації в часі.
23. Що визначають принципи „екологічної республіки”?
24. Яким чином принцип ”триєдності часів” забезпечує оптимальне поєднання інтересів і наслідків діяльності суспільства?
25. Які етапи формування екологічних критеріїв при визначенні мети розвитку суспільства?
26. Охарактеризуйте сутність і зміст екологічних порогів.
27. Які принципи формують екологічну збалансованість?
28. Які основні складові принципу екологічних цілей?
29. У чому полягає зміст екологічної мотивації?
30. Охарактеризуйте цілі, завдання та види моніторингу сталого розвитку.
31. Які екологічні індикатори сталого розвитку ви знаєте?
32. Яке призначення мають економічні індикатори сталого розвитку?
33. Якими показниками можна оцінити соціальне середовище?
34. Що означає термін “індикатор”? Назвіть головні вимоги до індикаторів сталого розвитку.
35. На які категорії розбиті міжнародні індикатори сталого розвитку з врахуванням їх цільової направленості? Наведіть приклади.
36. Які показники включає група соціальних індикаторів?

37. Які показники включає група економічних індикаторів?
38. Які показники включає група екологічних індикаторів?
39. Що включає в себе індексом розвитку людського потенціалу?
40. Як розраховується індекс людського розвитку? Що передбачає концепція людського розвитку?
41. На що орієнтовані індикатори ефективного використання всіх видів ресурсів?
42. Назвіть особливості індексу екологічної сталості.
43. Чому впровадження стратегії сталого розвитку є таким актуальним для України?
44. Дайте оцінку використання природних ресурсів в Україні сьогодні.
45. Які пріоритетні напрямки досліджень щодо розробки науково обґрунтованих природоохоронних заходів?
46. Які цілі стратегії національної політики України?
47. Які зобов'язання має виконувати Україна в рамках міжнародного екологічного законодавства?
48. Які головні аспекти переходу до сталого розвитку України?

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ № 2

1. Який зв'язок між економічним зростанням і станом довкілля?
2. Які чинники складно піддаються економічній оцінці?
3. Що означає «екологічно збалансований розвиток економіки»?
4. Чому в сучасному світі країни з низьким природно-ресурсним потенціалом мають високі соціоекологічні показники?
5. Які негативні наслідки сировинної спрямованості політики України?
6. Основні передумови, концепції та стратегії сталого туризму.
7. Які передумови проведення екологізації туристичної діяльності?
8. Вплив туризму на основні компоненти довкілля.
9. Поняття екологізації туризму та її значення для сталого розвитку.
10. Які шляхи проведення екологізації в туризмі?
11. Яке місце в алгоритмі створення документів сталого розвитку належить державі?
12. Чому ООН вважає державу головним суб'єктом сталого розвитку?
13. Проаналізуйте особливості документів сталого розвитку окремих європейських держав
14. Яким чином здійснюється участь держав світу у фінансовому забезпеченні сталого розвитку на глобальному рівні?

15. Охарактеризуйте важливість освітнього і кадрового забезпечення.
16. Проаналізуйте зміст понять «концепція», «стратегія», «програма», «план дій» з точки зору планування розвитку.
17. Який прогрес реалізації принципів сталого розвитку у пострадянському просторі?
18. Чи є прогрес реалізації принципів сталого розвитку у країнах світу?
19. Виконати аналіз рекомендацій ООН щодо розвитку територій.
20. Розробити ранжувальний список важливості показників територіальної громади для забезпечення сталого розвитку: 1) кадрове забезпечення; 2) юридичне забезпечення; 3) географічно-кліматичні умови; фінансово-матеріальне забезпечення; 5) морально-культурний рівень мешканців. Надати їхню характеристику.
21. Проаналізувати аспекти сталого розвитку в Законі України «Про стратегічну екологічну оцінку».
22. Назвати основні конференції та документи з питань сталого туризму та мету їх прийняття.
23. Які напрямки розвитку екотуризму в Україні нині розвиваються?
24. Чи несе екологічний туризм загрози цілісності довкілля?
25. Яким чином можна оцінювати сталий розвиток соціоекологічних систем?
26. Що таке субсидіарність і яким чином чисельне значення відповідного коефіцієнта може характеризувати сталий розвиток громади?
27. Процес планування й підготовки Стратегії сталого місцевого розвитку.
28. Формулювання Стратегії сталого місцевого розвитку.
29. Прийняття рішень щодо стратегії: визначення головної мети (бачення), завдань і пріоритетів, цілей та індикаторів.
30. Впровадження, моніторинг та оцінювання Стратегії сталого місцевого розвитку.

6. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Методи навчання, які використовуються в процесі проведення лекційних та практичних занять з навчальної дисципліни «Стратегії сталого розвитку»: лекції з використанням мультимедійних презентацій, відеоматеріалів та інтерактивних методів для дистанційного викладання освітнього компонента, робота з законодавчою, нормативною та навчально-методичною літературою, консультації, розв'язування ситуаційних завдань та практичних кейсів, індивідуальна робота та робота в групах.

7. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Стратегії сталого розвитку: навч. посіб. / В. В. Добровольський, Є. М. Безсонов, Г. В. Непеїна, Д. О. Крисінська, Н. А. Сербулова. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. – 160 с.
2. Стратегія сталого розвитку: Підручник / [В.М.Боголюбов, М.О. Клименко, Мельник Л.Г., О.О. Ракоїд]. За редакцією професора В.М.Боголюбова і. – К.: ВЦ НУБІПУ, 2018. – 446 с.

Додаткова:

3. Біла С.О., Гайдай М.Ю. Стратегічні пріоритети сталого розвитку у XXI ст: досвід країн ЄС та України. Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор» Випуск 1-1 (44) 2018 с. 26-31.
4. Замула І.В., Давидова І.В., Кірейцева Г.В., Корбут М.Б., Травін В.В. Стратегія сталого розвитку: еколого - економічний аспект // Навчальний посібник. Житомир - Електронне видання, оприлюднене на інформаційному порталі ЖДТУ, 2017. – 200 С.
5. Ісаєнко В.М., Ніколаєв К.Д., Бабікова К.О., Білявський Г.О., Смирнов І.Г. Стратегія сталого розвитку (туристична галузь) // Навчальний посібник. - НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. - 300 с.
6. Коломієць Л.В. Стратегія сталого розвитку: Навч. посібник / Кропивницький: 2019. – 126 с.
7. Наукова доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» https://issuu.com/mineconomdev/docs/sdgs_nationalreportua_web.
8. Сакаль О. В. Естерналії землекористування у лісовому секторі. *Економіка природокористування і охорони довкілля*. 2013. С. 139-146. <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/166966/26-Sakal.pdf?sequence=1>.
9. Сталый розвиток місцевих громад: підручник / М.О. Клименко, О.М. Клименко, Л.В. Клименко. — К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. —296 с. ISBN 978-617-7582-57-0.
10. Планування місцевого сталого розвитку. Посібник з формулювання стратегії місцевого сталого розвитку. Практичні рекомендації по плануванню, реалізації та оцінюванню місцевих стратегій сталого розвитку для країн з перехідною економікою ПРООН, Муніципальна програма сталого розвитку. http://msdp.undp.org.ua/data/publications/losd_manual_ukr.pdf.

8. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Освітній портал ТДАТУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://op.tsatu.edu.ua/course/view.php?id=94>
2. Наукова бібліотека ТДАТУ <http://www.tsatu.edu.ua/biblioteka/>
3. Ресурси та публікації щодо сталого розвитку в Україні <http://sdg.org.ua/ua/resources-2>
4. Цілі Сталого Розвитку в Україні: Пакет інформаційних матеріалів <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/107-tsili-staloho-rozvytku-v-ukraini-paket-informatsiinykh-materialiv>
5. Цілі сталого розвитку, що треба знати органам місцевого самоврядування https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/SDG_LocalGov_v05.pdf
6. Цілі сталого розвитку 2016-2030 <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>
7. Цілі сталого розвитку в Україні <http://sdg.org.ua/ua>
8. Офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>.
9. Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.kiev.ua> .
10. Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/>.
11. Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nau.ua>